

**Mi a történelem?
A múlt értelmezésének
kérdései**

Kaposi József

Kérdések

- A múlt?
- Az emlékezet? (személyes, kollektív)
- A történetírás?
- A történelmi tudat?
- A történelmi gondolkodás?

A múlt

„A múlt emlékei nagyban hozzájárulnak életünk jobbá tételéhez. Felszabadítanak minket a jelen zsarnoksága alól, és lehetővé teszik tudatunk számára, hogy visszalátogasson a régi szép időkben. Olyan eseményeket válogathatunk ki és őrizhetünk meg az emlékezetünkben, amelyek különösen kellemesek és jelentőségteljesek számunkra, és olyan múltat alkothatunk az emléktárgyak segítségével, amely segít nekünk boldogulni a jövőben. Az ilyen múlt persze nem szó szerint igaz, de hát az emlékezetben megőrzött múlt soha nem is lehet az: folyamatosan újra kell szerkeszteni, és a kérdés csak az, hogy alkotó módon kézben tartjuk-e ezeket a szerkesztési munkálatokat vagy sem.”

Csíkszentmihályi Mihály: Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1997., 191. o.

Az emlékezet

- „Emlékezet, történelem: távolról sem szinonimák, s rá kell ébredünk, hogy szembeállítja őket minden. Az emlékezet maga az élet, melyet élő csoportok hordoznak, s ekképpen folyamatos fejlődésben áll, kiteve az emlékezés és a felejtés dialektikájának. ... A történelem mindig problematikus és tökéletlen rekonstrukciója annak, ami már nincs. ... A történelem, mivel intellektuális és világi tevékenység, elemző és kritikus diskurzust kíván. Az emlékezet szentségbe ágyazza az emléket, a történelem kiszorítja, folytonosan prózaivá teszi azt. ... Az emlékezet a konkrétban gyökerezik, a térben, a gesztusban, a képben és a tárgyban. A történelem csak időbeli folyamatokhoz, fejlődési ívekhez és dolgok közötti viszonyhoz kapcsolódik. Az emlékezet abszolútum, míg a történelem csak a viszonylagost ismeri. *Pierre Nora: Emlékezet és történelem között.* http://www.aetas.hu/1999_3/99-3-10.htm

A múlt és az emlékezet

- Van a múlt; van az emlékezetben őrzött múlt; van a feljegyzett múlt. A múlt nagyon nagy, és minden percben nagyobb lesz: nem ismerjük és nem ismerhetjük teljes egészében. A maradványai segítenek, de azok is ezerfélék; nem lehet mindent összegyűjteni és lejegyezni.
- „...a kollektív emlékezet tág értelemben a múltról való ismeretek olyan együttese, mely nem az objektivitás és az ismeretek kollektív igazolásának gyakorlati alkalmazásából következik. Maga a történettudomány is csak közös erőfeszítés nyomán jöhet létre, melynek révén elkülönülhetett a kollektív emlékezettől, lényegéből következően azonban soha nem szakadhat el az emlékezettől.”
Noiriel, Gérard: A történetírás „válsága”, Napvilág kiadó, 2001, 25.

A történelem

„A történelem...meg akarja érteni a világot a múltban és a múlt által...szellemi törekvés... a korábban történtek értelmét akarjuk felfogni...A kultúra milyensége határozza meg, hogy mi számára a történelem, hogy ez a történelem milyen lesz. A modern nyugati kultúra az első, melynek múltja az egész világé, csak a mi történelmünk: világtörténelem. A történelem az a szellemi forma, amelyben egy kultúra számot ad magának múltjáról. *Johan Huizinga: A történelem fogalmának meghatározása*

„A történelem nemcsak látás, hanem a látottak átgondolása is. És ilyen vagy olyan értelemben a gondolkodás mindig értelmezés.” *Ortega y Gasset*

„..egy korábbi képet alkalmazunk egy mostani érzületre..”

- „A történelem tehát több mint a feljegyzett múlt: a feljegyzett, a feljegyezhető és az emlékezetben őrzött múltból áll. A tudatunkban lévő múlt az emlékezet. Ember nem képes létrehozni, de még elképzelni sem teljesen újat. Összefoglalva tehát: valaminek a története, legyen szó bármiről, maga az a valami. A történelem nem társadalomtudomány, hanem az emberi gondolkodás elkerülhetetlen formája. Az, hogy **„előrefele élünk, de csak hátrafele tudunk gondolkodni”**, nemcsak a jelenre igaz (ami mindig csak röpke illúzió), hanem arra is, ahogy a jövőt szemléljük: mert még akkor is, ha a jövőről írunk vagy beszélünk, ezt úgy tesszük, hogy emlékezünk rá.”
John Lukacs: Egy nagy korszak végén 57., 58.,

A történelemszemlélet

- „Ilyen távlatokat a történelemszemlélet még sosem repült be, még álmában sem, mert ma az emberiség története csak az állat- és növénytörténet folytatása, sőt az univerzum történése még a tengerek mélységeinek legmélyén is csak önmagára lel mint eleven iszapra; amikor bámulva rácsodálkozik a roppant útra, melyet az ember immár bejár, tekintete szédelegni kezd a még bámulatra méltóbb csoda, a modern ember előtt, aki ezt az utat végig belátja. Magasan és büszkén áll a világfolyamat piramisán, s midőn ott fenn elhelyezi megismerésének zárókövét, akárha ezt kiabálná a körös-körül engedelmesen fülelő természetnek: »a célnál vagyunk, mi vagyunk a cél, mi vagyunk a beteljesedett természet.«” *Nietzsche: A történelem hasznáról és káráról – Történelemelmélet 779. oldal Osiris Kiadó*

A történetíró, a történész szerepe

- „A szociológus stb. úgy foglalkozik az anyagával, mintha a végeredmény benne rejlene az ismert tényekben: egyszerűen csak keresi annak a módját, ahogyan az eredményt már eleve meghatározták a tények. A történésznek tárgyával szemben mindig meg kell őriznie indeterminista nézőpontját. Folyton a múlt olyan pontjára kell helyezkednie, ahol az ismert tényezők még különféle kimeneteket engednek meg. Ha Szalamiszról beszél, tegye úgy, mintha a perzsák még győzhetnének...” *Johan Huizinga*
- „a történeti adatok, források, szövegek, tények nem maguktól értetődőek, nem elég összeilleszteni őket, sokkal inkább elmúlt korok tanúi, akik maguktól nem beszélnek, hacsak nem kérdezzük őket. A jó történészt tehát éppen ez a tulajdonság, azaz a problémaérzékenység, a „kérdezni tudás” választja el a rossz történésztől.” *Marc Bloch: A történész mestersége – I.;*

Jellemzők összehasonlítása

A XIX. századi történetírás	„Új történetírás”
Elsősorban a politikával foglalkozik „A történelem múltbéli politika: a politika jelenben zajló történelem.”(John Seeley)	Minden emberi tevékenység az érdeklődési körébe tartozik. „Mindennek van története..” (J.B.S. Haldane)
A történelmet alapvetően események elbeszéléseként gondolja	Inkább a struktúrák elemzésével törődik
Felülről láttatja a dolgokat, mindig is a nagy emberek nagy tetteire helyezi a hangsúlyt (államférfiak, hadvezérek, egyházi méltóságok).	„Alulról bemutatott történelem” a hétköznapi emberek látásmódja és a társadalmi változásokkal kapcsolatos tapasztalatai pl. a népi kultúra története.
A történelemnek dokumentumokra kell támaszkodnia. Pl., kormányzatokból származó, a levéltárakban megőrzött anyagok	A dokumentumok szélesebb körét kell megvizsgálni. Pl. statisztikai (kereskedelmi adatok, népesedési függvények, választási adatsorok) vizuális, szóbeli. bizonyítékok
Egyszerű és egysíkú történészi kérdésfeltevések és magyarázatok	Bonyolult és több nézőpontú történészi kérdésfeltevések és magyarázatok
Az olvasók elé tárni a tényeket, kialakítani egy konszenzust „mi is történet valójában”(Ranke)	Az ellentét álláspontok bemutatása, mintsem törekvés egy konszenzus kialakítására, a ”többszólamúság” vállalása

A történelemtanítás területei

- **Személyesen megélt történelem:**

Az egyén és család, rokonság, személyes élményei, családi legendáriumok, emléktárak.

- **Emlékezési kultúra:**

A szűkebb vagy tágabb közösség: iskola, város, nemzet megemlékezései, az emlékezés helyei – emlékhelyek, nemzeti ünnepnapok, emlékművek.

A tudomány:

A történelmi múlt tudományos eszközökkel történő leírása(pl. ismeretek, összefüggések)

A történelmi gondolkodás

- „...lényegében minden emberi tudás a múlt tapasztalatainak ismeretében szerkesztett történeteken alapul”, illetve „új élményeinket a régi történetek fényében értelmezzük” *Schank és Abelson*
- „Csakis a narratív mód révén tudjuk felépíteni identitásunkat és megtalálni a helyünket a kultúránkban. Az iskoláknak gondozniuk, táplálniuk kell ezt a módot, és nem kellene természetesnek tekinteniük” (*Bruner, 1996/2004. 50. o.*).

Kollektív narratívumok

- A kollektív narratívumok alapvetően különböznek a keletkező történelmi narratíváktól: (1) mivel ezekhez a történetekhez bizonyítékok csak ritkán kerülnek elő, ezért keletkezési folyamataik csak korlátozottan értelmezhetőek a tárgyi leleteken és a tényeken alapuló narratíva-alkotás wisharti modelljében, (2) az a közösség, amely magá-énak vall egy kollektív történetet, tudja, hogy a történet mitikus eredetű, de sosem fogja megkérdőjelezni azt, (3) az objektivitás nem cél, ezért a történetek nagy számban tartalmazhatnak szubjektív vagy hősi elemeket, (4) az érzelemteli elemek a csoportidentitás fenntartását szolgálják.

Célok

- ...a szociális azonosságtudat felépítése és formálása érdekében felhívta a figyelmet a nemzeti elbeszélések (kollektív narratívumok) ok-tatásban történő alkalmazására,
- ...a narratív készség fejlesztése érdekében a történet-mesélés sémájának kialakítására helyezte a hangsúlyt a kognitív fejlődés életkori sajátosságainak figyelembevételével és a sémákra épülő fejlesztő feladatok lehetőségének megvilágításával.

Mottó

„A történetírás sem más, mint párbeszéd a múlt a jelen, a múlt és a jövő között, valamint a különböző felek (csoportok, országok, nemzetközi partnerek) között.”

Rüsen